

Op de tafel staan

De kracht van de instap

Tijdens de lerarenopleiding maken studenten kennis met de betekenis en de kracht van de instap van een les. Waarom is het belangrijk om de les goed te starten? De antwoorden hierop zijn organisatorisch, pedagogisch én vakinhoudelijk van aard. De vakinhoudelijke uitdaging van een instap bestaat uit het richten van de aandacht en interesse van leerlingen op het vak geschiedenis.

Jaarlijks worden er in Nederland honderden studenten opgeleid tot docent geschiedenis. Het opleiden gebeurt steeds vaker vanuit de lerarenopleiding én de stageschool samen. De opleider van de lerarenopleiding, de docent op school en student leren idealiter van én met elkaar. In deze artikelenreeks gaan leden van de VGN-commissie Lerarenopleidingen met geschiedenisdocenten en studenten in gesprek over een vakdidactisch thema. Hoe geven zij dit thema vorm in hun lessen en begeleiding? Hoe ervaren zij de aansluiting tussen opleiding en voortgezet onderwijs, tussen theorie en praktijk? En waaruit blijkt dat zij elkaar en de leerlingen inspireren?

Janneke Riksen werkt als vakdidactica geschiedenis aan de universitaire lerarenopleiding van de Vrije Universiteit. **Robert Boonstra** is lerarenopleider aan de tweedegraads lerarenopleiding van Hogeschool Windesheim.

¹ Wilschut, A., D. van Straaten en M. Riessen (2013), *Geschiedenisdidactiek. Handboek voor de vakdocent*. Bussum: Coutinho, h.11 - De instap, p. 275-293.

² Schneider, G. (2001), *Gelungene Einstiege. Voraussetzung für Erfolgreiche Geschichtsstunden*. Methoden Historische Lernens. Schwalbach: Wochenschau Verlag.

³ Budke, A. (2007), *Einstiege in Geographiestunden*. *Praxis Geographie* (1), 4-7.

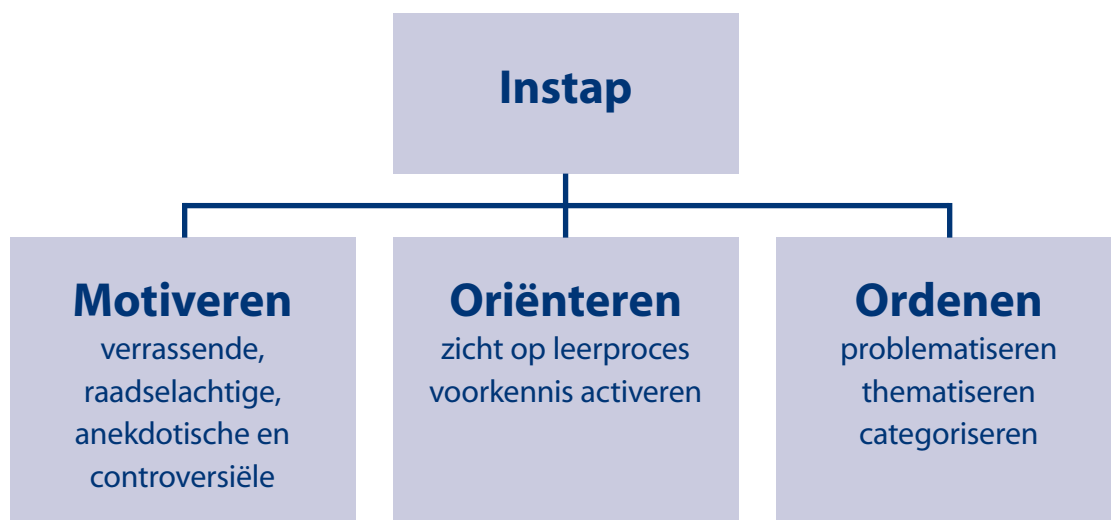
Drie functies van de instap en de manieren om ze in de praktijk te brengen, in: *Geschiedenisdidactiek* (2013), p. 279.

om een probleem te analyseren. Volgens Budke is categorisering van de instappen echter niet zo zinvol, omdat veel van de bovengenoemde functies in eenzelfde instap gelijktijdig aan bod komen. Hét kenmerkende element van de instap is volgens haar dat er vragen worden opgeworpen, in de woorden van Albert Einstein: 'Het probleem kennen is belangrijker dan het antwoord kunnen geven, want een goede voorstelling van het probleem leidt automatisch tot een goede oplossing.'³ Hoewel Budke verschillende probleemttypen onderscheidt die kunnen worden gebruikt, geeft ze aan dat hét recept niet bestaat. Hoe geven docenten dan in de praktijk hun instap vorm?

Dit gaat over mij

'Met de instap van de les probeer ik de leerlingen het belang van geschiedenis te laten snappen. Aan de hand van een starter laat ik de leerlingen zien "hé dit gaat over nu, dit gaat over mij, over wat er in de wereld om ons heen gebeurt", antwoordt Bert ter Hoeve op de vraag wat hij de kracht van de instap van de les vindt. Zoals laatst, toen hij bij de behandeling van de Amerikaanse geschiedenis als instap een filmpje van Trump liet zien. Hij uitte daarin kritiek op de NFL-spelers die op het veld knielden om maatschappelijke

In *Geschiedenisdidactiek: handboek voor de vakdocent* wordt ingegaan op deze vragen door drie functies van de instap te bespreken.¹ Wilschut et al. maken een onderscheid tussen de motiverende, oriënterende en ordenende functie en baseren zich daarbij op de indeling van Schneider.² Goede instappen onderscheiden zich, volgens didactica Alexandra Budke, door vragen op te werpen die leerlingen in de tijd erna beantwoorden *willen*. De kenmerken die zij noemt, sluiten aan bij de kenmerken in *Geschiedenisdidactiek* (zie schema), namelijk motiveren, structureren en voorkennis of vooronderstellingen gebruiken

Soort instap	Mogelijke onderwerpen	Mogelijke lesinstappen
<p>Instap waarin leerlingen zich bewust worden van de hiaten in hun kennis waardoor ze geen samenhang zien tussen hun voorkennis en het nieuwe onderwerp.</p> <p>Na de instap gaan de leerlingen verder met de vraag: hoe laat zich ... (het onderwerp) verklaren?</p>	<p>Oorzaken voor maatschappelijke verschijnselen zoals migratie, globalisering, nationalisme, groeiende afhankelijkheid van de technologie, ontwikkeling van de multiculturele samenleving, gelijkheid en ongelijkheid, het idee van vrijheid, het ontstaan van burgeroorlogen.</p>	<p>Aan de hand van foto's, kaarten, filmbeelden, quest via internet of simulatie. Contrasten tonen in de (voor)geschiedenis, cultureel-mentale, sociaal-economische of politiek-bestuurlijke dimensies, in bijvoorbeeld nieuwe en oude beelden, kaarten of beschrijvingen. Visueel contract tussen rijk en arm, regionaal en globaal. Sporenonderzoek, excursie, levende kaarten en fantasiereizen. Experimenten, modellen, authentieke objecten en hun verhalen.</p>
<p>Instap waarin leerlingen met tegenstrijdigheden worden geconfronteerd en waarover ze nog niet kunnen oordelen.</p> <p>Na de instap gaan de leerlingen verder met de vraag: hoe moeten we oordelen over ... (het onderwerp)?</p>	<p>Vragen over de oorzaken of de gevolgen van de ondergang van het Romeinse Rijk. De tijdsgebonden visie op slavenhandel. Vragen over de gevolgen van internationale conflicten, zoals de inname van de Krim of de strijd in Syrië.</p>	<p>Het belichten van verschillende perspectieven op een persoon, gebeurtenis, ontwikkeling of verschijnsel met behulp van rollenspellen, karikaturen, standbeelden, foto's, krantenartikelen, interviews, expertmethode of toekomstbeelden.</p>
<p>Instap waar leerlingen zich bewust worden van de complexiteit van het onderwerp.*</p> <p>Na de instap stellen de leerlingen zich de vraag: hoe laat zich ... (het onderwerp) ordenen, structureren? Welk belang of gewicht kan er aan (delen van) .. (het onderwerp) toegekend worden? *Deze soort van instap vereist veel voorkennis en kan bijvoorbeeld aan het einde van een lessenreeks vormgegeven worden.</p>	<p>Complexe maatschappelijke problemen, zoals de sociale gelaagdheid, feodale en standensamenleving. Bepalen van de significantie van onderwerpen op de loop van de geschiedenis, zoals de impact van de Tweede Wereldoorlog op de hedendaagse Nederlandse samenleving of de impact van de kolonisatie op de Indonesische samenleving.</p>	<p>Leerlingen vereenvoudigen de complexiteit van het onderwerp waarover ze kennis hebben opgedaan, door deze in een duo-interview of ideeënsalade te verzamelen. Deze kennis wordt uiteindelijk geordend weergegeven bijvoorbeeld in een mindmap.</p>

Boven: Overzicht van soorten vragen die in een instap gesteld kunnen worden, met mogelijke onderwijsthema's en manieren om in te stappen. Vertaald en aangepast schema van Budke (2007). Het oorspronkelijke schema is uitgewerkt voor aardrijkskunde-onderwijs. Links: Elmar van Ee staat op de tafel tijdens de instap.

misstanden aan de kaak te stellen. Daarmee toonden ze volgens Trump geen respect voor de Amerikaanse vlag. Ter Hoeve besprak daarna met de leerlingen de betekenis die de vlag en het volkslied in de Verenigde Staten hebben en de daaraan verbonden rituelen. Rituelen die nog steeds van belang zijn in de sport.

Maurits Wieske sluit zich aan bij Ter Hoeve. Het belang van geschiedenis wordt behandeld in de opleiding, maar kan voor een student misschien niet meteen te vertalen zijn naar de praktijk. Het zet studenten of docenten wel aan het denken.

‘Ik heb mezelf voor de leeuwen gegooid en ben begonnen met iets wat ik nooit doe; ik ben historische personen gaan nadoen’

Het herinnert hen eraan dat je niet zomaar een verhaal vertelt, maar dat er een gelaagdheid in zit. Wieske en ook Benjamin Graansma gebruiken graag de actualiteit in hun lessen. Wieske benadrukt wel dat je onderwerpen uit moet zoeken die aansluiten bij de leerlingen: ‘Je kunt wel denken “ik heb een leuk nieuwsberichtje gevonden over Catalonië”, maar dan zijn er misschien slechts drie of vier leerlingen die het nieuws hebben gezien en bij de rest sluit het niet aan.’ Het is belangrijk dat leerlingen input kunnen leveren waarbij ze meteen resultaat zien, door bijvoorbeeld woordwebben te maken via het programma *Answergarden*.

Student Benjamin Graansma (links) en vakcoach Maurits Wieske (rechts) staan voor een meme.

Kleurrijke instappen

Aan de hand van de voorbeelden stelt Ter Hoeve dat hij de instap vooral gebruikt om te motiveren, ‘om ze in de les te krijgen, in de flow van de les.’ Daarvoor moeten ze wel geprikkeld worden door een uitdagende vraag, zodat ze tot denken aangezet worden. Elmar van Ee onderschrijft de motiverende functie van de instap, maar hij richt zich vaak op de oriënterende functie om de vorige les te koppelen aan de nieuwe stof. Van Ee stond al voor de klas voordat hij de universitaire lerarenopleiding ging volgen. Toen gaf hij de instap van de les altijd op dezelfde manier vorm, door vragen te stellen als ‘waar zijn we gebleven en wat hebben we geleerd?’ Van daaruit maakte hij een bruggetje naar het onderwerp van de les. Hij typeert deze instappen als ‘vrij standaard’ en ‘zakelijk’.

Tijdens de opleiding maakte hij kennis met de verschillende functies van de instap. Dat zorgde ervoor dat hij anders naar zijn eigen gebruikelijke start van de les ging kijken en is gaan experimenteren met ‘verrassende’ instappen. Van Ee: ‘Ik heb mezelf voor de leeuwen gegooid en ben begonnen met iets wat ik nooit doe; ik ben historische personen gaan nadoen. Dan ging ik op de tafel staan en stak ik van wal, met een hele show eromheen. Daarna moesten de leerlingen zeggen wie ik was. Bij de aanloop na de Tweede Wereldoorlog deed ik Chamberlain na, met zijn speech bij de Conferentie van München in 1938: “We hebben een wereldoorlog kunnen voorkomen.” Dan had ik het zogenaamde contract van Hitler in mijn

handen. Daarna moesten de leerlingen zeggen wie ik was: Churchill, Chamberlain of Daladier. De motivatie en verrassing stonden centraal, maar ik had ook meteen de oriëntatie op mijn doelen en de ordening in mijn les, namelijk het één voor één analyseren van de directe oorzaken van de Tweede Wereldoorlog.' Daarmee komen de verschillende functies van de instap samen. Voor Ter Hoeve zijn twitterberichten een bron van inspiratie. Twitter staat dicht bij de leerlingen en biedt vaak een unieke kans om met leerlingen te onderzoeken wat er nu echt gezegd wordt, en of de berichten kloppen. Soms provoceert hij de leerlingen ook, om ze een beetje wakker te schudden en uit te dagen. Soms gaat hij vol voor de prikkel, een andere keer kiest hij voor de rust. Deze keuze is mede afhankelijk van de leeftijd, het niveau van de leerlingen en het moment van de dag.

Zo hanteert Ter Hoeve in de onderbouw een geheel andere instap: de historische jeugdroman. Gedurende een bepaalde periode begonnen alle brugklasleerlingen de les met tien minuten stillezen in *De doge-ring van Venetië* van Thea Beckman. Deze instap heeft een motiverende functie. Op deze wijze kwamen leerlingen in de sfeer van de renaissance.

De rol van structuur

Op de opleiding leerde Ter Hoeve hoe hij de hele structuur van een les moet opbouwen. Hij kwam uit een ander vakgebied en wist 'alleen dat je moet proberen in de belevingswereld van leerlingen te komen en dat je onderwerpen moet proberen klein te maken. Dat was het.' Via de colleges geschiedenisdidactiek ontdekte hij de verschillende functies van de instap en ging hij zich vooral richten op de motiverende en oriënterende functie. Wieske onderschrijft dat structuur belangrijk is in de les en dat de instap daarbij een belangrijke rol speelt: 'Op de opleiding leer je dat je een introductie, kern en afsluiting gebruikt. Dat zit wel in de meeste van mijn lessen. Wat ik vaak doe, is de les beginnen met een vraag. Dat is net na de instap. Zodat je de leerlingen in een bepaalde stand zet. Ik heb het weleens niet gedaan, en dan is het voor mezelf wel overzichtelijk, maar voor de leerlingen achteraf toch niet. Als je met een vraag begint, en die bespreek je aan het eind, dan heb je eenheid in een les. De instap maak je pas op het eind in je voorbereiding. Je hebt een lesplan met een lesvraag, en dan komt in de loop van de voorbereiding je instap wel.'

Van Ee vat het belang van geïnformeerd handelen, en daarmee het belang van de verbinding tussen theorie en praktijk, tussen instituut en school, los van de instap, goed samen. In zijn rol als schoolopleider starten begeleidingsgesprekken met stagiaires en beginnende docenten vaak vanuit een praktijkvoorbeeld. In de

Voor dit artikel zijn de volgende personen geïnterviewd:

Bert ter Hoeve heeft in 2016 als zij-instromer in het beroep de eerste-graads lerarenopleiding aan de VU afgerond. Hij geeft les aan het Geert Groote College in Amsterdam. Daarvoor was hij bijna vijftien jaar werkzaam in de journalistiek bij diverse programma's van NPO1.

Elmar van Ee is sinds 2011 docent en schoolopleider aan het Gerrit van der Veen College in Amsterdam. Hij rondde in 2010 de Educatieve Minor af aan de RUG, in 2013 de universitaire lerarenopleiding aan de VU en in 2017 de VELON-beroepsregistratie voor lerarenopleiders.

Maurits Wieske geeft zeventien jaar les, waarvan tien jaar op het Greijdanus College in Zwolle. In 2017 heeft hij zijn eerstegraadsbevoegdheid behaald aan de HvA.

Benjamin Graansma is afstuderend student Geschiedenis aan Windesheim en volgt zijn afstudeerstage op het Greijdanus College in Zwolle.

gesprekken dient vaak de vraag aan waarom iets (niet) goed gewerkt heeft. 'Daar zie je vaak dat het vanzelfsprekend is om een onderwerp te koppelen aan de theorie. Het hoort ook bij je rol als professional. Als ervaren docent loop je tegen vragen aan waarbij de theorie je verder kan helpen in het vinden van oplossingen. Je hoeft niet telkens het wiel zelf uit te vinden. Er is al veel onderzocht en ontdekt. Daarbij helpt de theorie je ook bij reflectie. En bij het verantwoorden van de keuzes die je maakt in je handelen. Theorie en praktijk met elkaar verbinden brengt je als docent verder.' ■

In het volgende artikel in deze reeks gaat Gijs van Gaans, lerarenopleider aan de Fontys Hogeschool Tilburg, samen met docenten en studenten in op het behandelen van controversiële onderwerpen in de geschiedenisles.

Docent Bert ter Hoeve doet samen met leerlinge Isa Stoop een rap van Eminem over Trump als instap op de les.